

Yoksul ailelerden gelen ergenlerde psiko-sosyal bir olgu olarak umutsuzluk ve boyun eğici davranışların incelenmesi¹

Songül Tümkaya*
Birsel Aybek**
Metehan Çelik***

Özet

Bu araştırmanın amacı, yoksul ailelerden gelen ergenlerin sosyo-demografik özelliklerinin saptanması ve bu özellikler ile umutsuzluk ve boyun eğici davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmada amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örneklem Adana ili Yüreğir merkez ilçesindeki liselere devam eden ve yoksul ailelerden gelen 164 kız ve 116 erkek ergenden oluşmuştur. Veriler, 2007-2008 öğretim yılının ilk yarısında toplanmıştır. Veri toplama araçları olarak, “Sosyo-Ekonomik Düzey Ölçeği”, “Beck Umutsuzluk Ölçeği” ve “Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizinde ise “t” testi, tek yönlü varyans analizi, Pearson momentler çarpımı korelasyonu ve çoklu karşılaştırmalarda LSD testinden yararlanılmıştır. Sonuçlar kızlarda, boyun eğici davranışların, erkeklerde ise umutsuzluğun daha fazla olduğunu göstermiştir. Adana dışından gelen ergenlerde boyun eğici davranışlar ve umutsuzluk, Adanalı olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Yaş değişkenine göre boyun eğici davranışlarda anlamlı bir fark bulunmazken, yaşa göre umutsuzluk düzeyinde anlamlı bir fark olduğu gözlenmiştir. Gelir düzeyine göre yalnızca umutsuzluk düzeyinde bir fark olduğu görülmüştür. Gelir düzeyi daha düşük olan ailelerden gelen ergenlerde umutsuzluk daha fazla olarak saptanmıştır. Ailedeki birey sayısı da yalnızca umutsuzlukta etkili bir değişken olarak belirlenmiştir. Ailedeki birey sayısı arttıkça umutsuzluğun da arttığı anlaşılmıştır. Ergenlerin anne-baba eğitim düzeyi ve anne-baba mesleği açısından boyun eğici ve umutsuzluk düzeylerinde anlamlı bir fark çıkmamıştır. Umutsuzluk ve boyun eğici davranışlar arasında .01 düzeyinde anlamlı ancak düşük bir korelasyon bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Ergen, Umutsuzluk, Boyun Eğici Davranışlar, Aile

¹ Bu makale Uluslararası Yoksulluk Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur. 01-03 Şubat, İstanbul, 2008.

* Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi İlköğretim Bölümü, stumkaya@cu.edu.tr

** Öğr. Gör. Dr. Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, baybek@cu.edu.tr

*** Öğr. Gör. Dr. Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, celmete@cu.edu.tr

The investigation of hopelessness and submissive acts as psycho-social facts in adolescents living in poor families

Abstract

The purpose of this study is to determine socio-demographic characteristics that are affecting hopelessness and submissive acts in adolescents living in poor families and also to seek possible relationships between the hopelessness level and submissive acts. Purposeful sampling method has been used. The sample of the study consists of 164 female and 116 male adolescents, who are living in poor families and attending high schools placed in Yuregir district city of Adana. Data was collected during fall semester of 2007-2008 school year. Data collection tools are “Socio-demographic Level Scale”, “Beck Hopelessness Scale” and “Submissive Acts Scale”. For statistical analysis, *t*-test, one way analysis of variance (ANOVA), Pearson product-moment correlations analysis and LSD tests are used. At the end of the study, following results are drawn: Girls have more submissive acts than boys and boys are more hopeless than girls; the adolescents, not born in Adana have more submissive acts and hopelessness than the adolescents born in Adana; there is no significant relationship between submissive acts and age, but there is significant relationship between hopelessness level and age; the adolescents living in low-income families are more hopeless than others; the number of individuals in family is an effective variable only for hopelessness, thus the hopelessness increases with the number of individuals in family; there is no significant difference between the students’ submissive acts and between their hopelessness based on their families’ income levels and jobs; a significant but low relationship at .01 level is found between hopelessness and submissive acts.

Keywords: Poverty, Pubescent, Hopelessness, Submissive Acts, Family

1.Giriş

Gelişmemiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk önemli sorunlardan biri haline gelmektedir. Bu bağlamda yoksulluğun genel olarak tek bir tanımı yapılmamasına rağmen çok boyutlu bir kavram olduğu belirtilebilir. Drewnowski'ye (1977) göre yoksulluk kişilerin ve hane halkının kendileri için uygun görecekları tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olmamaları ya da asgari yaşam standardının gerektirdiği temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumudur.

Dünya Bankası (1990) ise yoksulluğun tanımını yaparak yoksulluğu “asgari yaşam standardına erişememe durumu, başka bir deyişle maddi nitelikteki olanaksızlıklar nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine ulaşamama ve asgari bir yaşam düzeyini sürdüreceğ gelirden yoksun olma durumu” olarak tanımlamıştır.

Gelişmekte olan ülkemizde ekonominin gösterdiği büyümeye rağmen Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından yayınlanan rakamlar ülkemizde yoksulluğun artmakta olduğunu göstermektedir DİE rakamlarına göre 2003 yılında yoksulluk içerisinde yaşayan kişilerin sayısı 20 milyonu geçmiştir. Bu, nüfusun üçte birine yakın (% 29) bir bölümünü ve bir önceki yıla göre % 5'lik bir artışı göstermektedir (<http://www.wsws.org/tr/2005/turk-j17.shtml>).

Yoksulluk özellikle alt sosyo-ekonomik düzeyde yaşayan insanların hayatlarını önemli ölçüde etkileyerek onların yaşamdaki zorluklarla mücadele etme gücünü psikolojik sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etki yoksul insanların kişilik özelliklerine ve davranışlarına farklı şekillerde yansımaktadır. Yapılan çalışmalarda yoksulluğun, gençleri sosyo-psikolojik uyum, sosyal beceri eksikliği, saldırgan olma ya da boyun eğici davranma ve umutsuzluk gibi özellikler açısından önemli düzeyde etkilediği vurgulanmaktadır (Aber, Brown, & Jones, 2003; Kellam, Ling, Merisca, Brown, & Lalongo, 1998; Atar, Guerra, & Tolan, 1994).

Umutsuzluk geleceğe ilişkin negatif beklenti, bir başka deyişle kötümserlik olarak tanımlanmaktadır (Kashani, Stoyls, Dandoy, Vaidya, & Reid, 1991). Bireyin kendi geleceğine ve dünyaya yönelik olumsuz algıları umutsuzluğun ortaya çıkmasını sağlayan en önemli faktör olarak görülmektedir. Süreğen strese ve şiddete maruz kalan organizma tepkisizlik içeren bir davranış geliştirmektedir. Bu durum ise boyun eğici davranış olarak adlandırılmaktadır (O'connor, Berry, Weiss, & Gilbert, 2002). Kellam, Ling, Merisca, Brown ve Lalongo (1998) yoksul öğrencilerin daha saldırgan, sosyal becerilerinin daha düşük, hayata dair beklentilerinin daha az ve daha boyun eğici olduklarını belirterek bu çocukların şiddete

daha fazla eğilim gösterdiklerini belirtmiştir. Ayrıca farklı araştırmacılar yoksulluğun ergenleri çeşitli davranış ve duygusal problemler açısından risk grupları haline getirdiklerini vurgulamaktadır (Hanish & Guerra, 2000; Hoglund & Leadbeater, 2004; Leadbeater, Hoglund, & Woods, 2003).

Çeşitli araştırmalar saldırganlık, yıkıcılık, boyun eğicilik gibi davranış problemleri ile kaygı, umutsuzluk, endişe ve korku gibi duygusal problemlerin yoksullukla bağlantılı olduğunu yoksul ailelerde yetişen ergenlerin bu problemleri daha yoğun yaşadıklarını ve risk grubu olduklarını ortaya çıkarmıştır (Crick & Grotpeter, 1996; Egan & Perry, 1998; Kochenderfer & Ladd, 1997; Paquette & Underwood, 1999; Schwartz, McFadyen-Ketchum, Dodge, Pettit, & Bates, 1999).

Küreselleşen dünya da gerek gelişmiş ülkeler gerekse gelişmekte olan ülkelere yoksulluk giderek büyüyen bir problem olmakla birlikte bu ülkelerde yaşayan insanların değerler açısından farklı özellikler taşıdıkları dikkati çekmektedir. Bu değerlerden bir tanesi ise boyun eğici davranış biçimidir. Boyun eğici davranışlarla ilgili yapılan çalışmalarda kültürün boyun eğici davranışların ortaya çıkmasında önemli bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir (Türküm, 2005). Doğu kültürlerinde bireylerin ilişkilerin daha iç içe, koruyucu ve bağımlı olma gibi özellikler taşıması batı kültürleri tarafından sağlıklı davranışlar olarak görülmemektedir ve bu davranışlar sonucu bireylerin boyun eğici tutumlar, sosyal fobi ve depresif belirtiler gösterdikleri ifade edilmektedir (O'Conner, Berry, Weiss, & Gilbert, 2002; Hoffmann, Heinrich, & Moscovitch, 2004; Gilbert, Allen, & Trent, 1995). Son dönemlerdeki istatistiksel veriler ülkemizde yoksulluğun giderek arttığını ve buna bağlı olarak psiko-sosyal açıdan, sokakta çalışan çocuk sayısı, cinayet, kapkaç, gasp, istismar, intihar ve tecavüz olaylarının çoğaldığını göstermektedir. Bu nedenle toplumsal yapıyı bozan olayların incelenmesi gereksinimi ve önemi ortaya çıkmıştır. Bu gereksinimle araştırmada yoksul ailelerden gelen ergenlerin umutsuzluk ve boyun eğici davranış düzeylerini etkileyen sosyo-demografik faktörlerin ortaya konması ve boyun eğici davranışla umutsuzluk arasındaki ilişkinin saptanması amaçlanmıştır. Bu temel amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki iki soruya cevap aranmıştır.

1- Ergenlerin umutsuzluk ve boyun eğici davranışları; cinsiyet, doğum yeri, yaş, gelir düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba mesleği ve ailedeki birey sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

2- Ergenlerin umutsuzluk ve boyun eğici davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2.Yöntem

2.1. Evren ve rneklem

Araştırmanın evrenini Adana ilinde yaşayan ve yoksul ailelerden gelen ergenler oluşturmuştur. Örnekleme belirlemede ‘‘amaçsal örnekleme’’ yöntemi kullanılmıştır. Bu nedenle yoksul ergenlerin belirlenebilmesi için öncelikle tüm lekler Adana’nın daha çok g alan ve yoksul mahallelerinin bulunduğu Yüreğir merkez ilçesindeki çeşitli liselere devam eden 465 ergene uygulanmıştır. Sosyo-ekonomik düzey ölçeğinde bulunan aile aylık gelirleri sorusunu 751.00 TL ve daha üstü olarak işaretleyen, diğerlerine göre daha iyi fiziki ve kültürel olanaklara sahip olduklarını bildiren ergenler çalışma kapsamı dışında bırakılmışlardır.

Bu işlemden sonra çalışmanın örneklemini, 2007-2008 ğretim yılının ilk yarıyılında Adana ili Yüreğir merkez ilçesindeki liselere devam eden ve yoksul ailelerden gelen 164’ kız, 116’sı erkek olmak üzere toplam 280 ergen oluşturmuştur. Ergenlerin yaş ortalaması 15.63 yıl şeklinde dir (SD= .97).

Çizelge-1 Örnekleme Giren Ergenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Değişkenler	f	%	Değişkenler	f	%
Cinsiyet			Baba Eğitim Düzeyi		
Kız	164	58.6	Hiçbir okul mezunu değil	17	6.1
Erkek	116	41.4	İlkokul mezunu	161	57.5
Doğum Yeri			Ortaokul mezunu	54	19.3
Adana	204	72.9	Lise mezunu	48	7.1
Adana Dışı (Doğu/ Güney Doğu)	76	27.1	Anne Eğitim Düzeyi		
Yaş			Hiçbir okul mezunu değil	74	26.4
14	38	13.6	İlkokul mezunu	161	57.5
15	89	31.8	Ortaokul mezunu	26	9.3
16	92	32.9	Lise mezunu	19	6.8
17	61	21.8	Baba Mesleği		
Gelir (TL)			İşçi (toprak/sanayi)	153	53.9
500 ve daha az	179	63.9	Çiftçi (kendi toprağı)	16	5.8
501-750	101	36.1	Memur	14	5.2
Birey sayısı			Küçük Esnaf	40	14.6
8 ve daha fazla	49	17.5	İşsiz	57	20.5
6-7	79	28.2	Anne Mesleği		
4-5	125	44.6	Ev kadını	265	94.6
3	27	9.6	İşçi (toprak/temizlikçi)	15	5.4

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Sosyo-Ekonomik Düzey Ölçeği (SEDÖ): Bacanlı (1997) tarafından geliştirilen bu ölçek ergenlerin sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerini saptamak amacıyla toplam 12 maddeden oluşmaktadır. İlk 11 maddede işaretlenen seçeneğin puanı bulunmakta, 12. madde ise kaç eşya varsa o kadar puanlanmaktadır. Uygulama sonunda her maddenin puanları toplanmakta ve toplam puan elde edilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 12, en yüksek puan ise 56'dır. Düşük puan alt sosyo-ekonomik düzeyi göstermektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .82'dir. Bacanlı'nın SED ölçeği cinsiyet, doğum yeri, ve yaş soruları da eklenerek uygulanmıştır. Böylece ölçekte toplam 17 madde yer almıştır.

2.2.2. Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ): Ergen ve yetişkinlere uygulanabilen, Beck, Lester ve Trexler (1974) tarafından geliştirilen ölçekte, bireyin geleceğe yönelik karamsarlık derecesini belirlemek amaçlanmaktadır. Sorulara "evet-hayır" şeklinde cevap verilmekte ve ölçek

negatif beklentileri yansıtmaktadır. Ölçek üzerinde gerçekleştirilen faktör analizi sonucunda ölçeğin “Gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler”, “Motivasyon kaybı” ve “ Umut” olmak üzere üç faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Ancak değerlendirme toplam puan üzerinden yapılmaktadır. Alınan puanlar yüksek olduğunda bireydeki umutsuzluğun yüksek olduğu varsayılır(Akt. Savaşır & Şahin, 1997). Geçerlik ve güvenilirlik çalışması Seber (1991) ve Durak (1994) tarafından gerçekleştirilmiştir.

2.2.3.Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği(BEDÖ) : Depresyonla ilgili boyun eğici sosyal davranışları değerlendiren, 16 maddeden oluşan tek faktörlü bir ölçektir. Türkçe uyarlaması Şahin ve Şahin (1992) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Beck Depresyon Envanteri ile korelasyonu .32, Sosyopati Ölçeği ile .36 olarak bulunmuştur. İç tutarlılık .89, test-tekrar test güvenilirliği .84 olarak saptanmıştır. Hem ergen, hem de yetişkinlere uygulanabilir. Her maddede sözü edilen davranışların kişiyi ne kadar iyi tanımladığı sorulmaktadır. Maddeler 1-5 arasında, 5’li Likert tipi puanlama esasına göre değerlendirilir. Ölçekten en düşük 11, en yüksek 80 puan alınabilir. Yüksek puanlar daha fazla boyun eğici davranışa işaret eder (Savaşır & Şahin, 1997).

2.3. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde bağımsız gruplar “*t*” testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Pearson momentler çarpımı korelasyonundan yararlanılmıştır. Farkların anlamlı çıktığı analizlerde farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için *post hoc* test olarak LSD testi kullanılmıştır. İstatistiksel işlemler SPSS 11.5 paket programı aracılığıyla yapılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

3. Bulgular

Araştırmada birinci alt amaç için kullanılan bağımsız gruplar “*t*” testi ve tek yönlü varyans (ANOVA) analizi sonuçları aşağıda sırasıyla verilmiştir.

Yapılan bağımsız gruplar “*t*” testi analizi sonucunda ergenlerin umutsuzluk ($t_{(278)} = -3.621, p < .000$) ve boyun eğici davranışlarının ($t_{(278)} = 2.515, p < .05$) cinsiyete göre anlamlı bir şekilde değiştiği görülmüştür(Tablo 1).

Tümekaya, S., Aybek, B. Çelik, M. (2010). Yoksul ailelerden gelen ergenlerde psiko-sosyal bir olgu olarak umutsuzluk ve boyun eğici davranışların incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Tablo 1: Ergenlerin Cinsiyete Göre Umutsuzluk ve Boyun Eğici Davranışlar Ölçeklerine İlişkin t Değerleri

Ölçme Araçları	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	t	p
Umutsuzluk	Kız	164	4.26	3.97	-3.621	.000
	Erkek	116	6.15	4.70		
Boyun eğici davranışlar	Kız	164	41.93	11.60	2.515	.012
	Erkek	116	38.42	11.32		

Ortalamalar erkeklerin, kızlardan daha fazla umutsuzluk yaşadıklarını göstermiştir. Boyun eğici davranışlarda ise kızların ortalamaları erkeklerden daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 2: Ergenlerin Doğum Yerlerine Göre Umutsuzluk ve Boyun Eğici Davranışlar Ölçeklerine İlişkin t Değerleri

Ölçme Araçları	Doğum yeri	N	\bar{X}	Ss	t	p
Umutsuzluk	Adana	204	4.53	4.25	-2.560	.011
	Adana dışı	76	6.06	5.01		
Boyun eğici davranışlar	Adana	204	38.22	10.32	-5.600	.000
	Adana dışı	76	46.51	12.69		

Tablo 2 incelendiğinde ergenlerin umutsuzluk ($t_{(278)} = -2.560, p < .05$) ve boyun eğici davranışlarının ($t_{(278)} = 5.600, p < .000$) doğum yerlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı anlaşılmıştır.

Aritmetik ortalamalar Adana dışından gelen ergenlerin, umutsuzluk ve boyun eğici davranışlarının Adanalı olan ergenlerden daha fazla olduğunu göstermiştir.

Tablo 3'e bakıldığında "yaşın" yalnızca ergenlerin umutsuzluk ($F_{(3,276)} = 3.707, p < .05$) puanları açısından anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Boyun eğici davranış puanları açısından ise yaş grupları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($F_{(3,276)} = 1.068, p > .05$).

Tümkiye, S., Aybek, B. Çelik, M. (2010). Yoksul ailelerden gelen ergenlerde psiko-sosyal bir olgu olarak umutsuzluk ve boyun eğici davranışların incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Tablo 3: Ergenlerin Yaşlarına Göre Umutsuzluk ve Boyun Eğici Davranışlar Ölçeklerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Ölçme Araçları	Yaş	N	\bar{X}	Ss	F	p
Umutsuzluk	14	38	5.31	3.91	3.707	.012
	15	89	4.23	3.73		
	16	92	4.72	4.34		
	17	61	6.54	5.23		
Boyun eğici davranışlar	14	38	44.05	11.01	1.068	.363
	15	89	41.26	11.20		
	16	92	40.49	12.18		
	17	61	38.33	11.59		

Yaş değişkeninin temel etkisinin bulunduğu umutsuzluk puanları arasındaki farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için yararlanılan LSD testi farkın, yaşları “17” olan ergenler ile yaşları “15 ve 16” arasında olan ergenlerden kaynaklandığını göstermiştir. Sonuçlardan 17 yaşındaki ergenlerin ($\bar{X}= 6.54$), yaşları 15 ($\bar{X}= 4.23$) ve 16 ($\bar{X}= 4.72$) olan ergenlerden daha çok umutsuzluk yaşadıkları anlaşılmıştır.

Tablo 4’deki “t” testi sonuçları ergenlerin yalnızca umutsuzluk ($t_{(278)}= 4.192, p<.000$) puanlarının gelir durumlarına göre anlamlı bir şekilde değiştiğini göstermektedir.

Tablo 4: Ergenlerin Gelirlerine Göre Umutsuzluk ve Boyun Eğici Davranışlar Ölçeklerine İlişkin t Değerleri

Ölçme Araçları	Gelir (TL)	N	\bar{X}	Ss	t	p
Umutsuzluk	500 ve altı	179	5.77	5.01	4.192	.000
	501-750	101	3.48	2.95		
Boyun eğici davranışlar	500 ve altı	179	40.99	12.16	998	.319
	501-750	101	39.55	10.51		

Aritmetik ortalamalara bakıldığında gelir düzeyi 500 TL ve altında olanların daha fazla umutsuzluk yaşadıkları anlaşılmıştır. Ergenlerin boyun eğici davranış puanlarının ise gelir durumuna göre anlamlı bir şekilde değişmediği saptanmıştır ($t_{(278)}= 998, p>.05$).

Tablo 5’e bakıldığında “birey sayısının” yalnızca ergenlerin umutsuzluk ($F_{(3,276)}= 13.427, p<.000$) puanları açısından anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Boyun eğici davranış puanları açısından ise birey sayısına göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($F_{(3,276)}= 564, p>.05$).

Tablo 5: Ergenlerin Birey Sayısına Göre Umutsuzluk ve Boyun Eğici Davranışlar Ölçeklerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Ölçme Araçları	Birey Sayısı	N	\bar{X}	Ss	F	p
Umutsuzluk	8+	49	8.22	4.95	13.427	.000
	6-7	79	4.85	4.03		
	4-5	125	4.18	4.23		
	3	27	2.81	3.29		
Boyun eğici davranışlar	8+	38	40.26	13.09	.564	.639
	6-7	89	41.13	10.86		
	4-5	92	40.71	11.70		
	3	61	37.85	10.54		

LSD testi, ailede “8 ve daha fazla” birey sayısına sahip olan ergenler ile ailede daha az bireye sahip olan diğer ergen grupları arasında umutsuzluk düzeyleri açısından bir fark olduğunu göstermiştir. Ergenlerin umutsuzluk puanları ailedeki birey sayısı azaldıkça düşmüştür.

Ergenlerin anne-baba eğitim düzeyi ve anne-baba mesleği açısından boyun eğici ve umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark çıkmamıştır.

Araştırmada ikinci alt amaca yönelik olarak ergenlerin umutsuzluk ve boyun eğici davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaçla yapılan Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi sonuçları umutsuzluk ve boyun eğici davranışlar arasında anlamlı ancak düşük bir korelasyon olduğunu göstermiştir ($r = .168, p < .01$).

4. Tartışma ve Yorum

Araştırmada elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde erkeklerin umutsuzluk puanlarının kızlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu yurtdışında yapılan ve kızların umutsuzluğa yatkın olduğunu açıklayan çalışmalara ters düşmektedir (Ullman & Brecklin, 2002; Compas, Malcarne, & Fondacaro, 1998; Hugh, Judith, & Priscilla, 2006). Bu durum sonucun kültürel farklılıklardan kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Ülkemizde, erkeklerin eğitim almalarına rağmen klasik cinsiyet rollerine göre ailenin geçimini sağlamak zorunda olan bir aile reisi şeklinde yetiştirilmesi devam etmektedir. Türkiye’deki işsizlik nedeniyle onların bu sorumluluklarını gerçekleştirmelerini engelleyecek olan bir işe yerleşememe kaygısı umutsuzluğa, kendilerini çaresiz ve yalnız hissetmelerine neden olmuş olabilir (Tümkiye, Aybek, & Çelik, 2007). Öte yandan elde edilen diğer bir sonuç ise kızların

boyun eğici davranışlarının erkek ergenlere göre daha yüksek bulunmasıdır. Toplumumuzda çoğunlukla alt sosyo-ekonomik düzeyde kızların daha baskıcı bir şekilde yetiştirilmeleri onların daha pasif, edilgen, bağımlı ve boyun eğici bir kişilik yapısına sahip olmalarına neden olmuş olabilir. Nitekim bu bulgu Elmacı ve Karaman'ın (2007) “ergenlerin boyun eğici davranışları ile akılcı olmayan inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi”ne yönelik yapmış oldukları çalışmada elde ettikleri sonuçlarla paraleldir. Bu çalışmada da kız öğrencilerin boyun eğici davranışlarının erkek öğrencilere oranla daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Araştırmada dikkat çekici diğer bir bulgu ise Adana'ya göç nedeni ile Doğu bölgelerinden gelen ergenlerin boyun eğici davranışlar ve umutsuzluk düzeylerinin Adana'da yaşayan ergenlere göre daha yüksek olmasıdır. Bu durum Doğu kültüründe yetişen insanların karşılaştıkları ebeveyn tutumlarının otoriter, baskıcı bir ebeveyn tutumu sergilemeleri ile alakalı olabilir. Baskıcı ve otoriter ebeveynlerin çocuklarının bağımlı, edilgen ve kaderine boyun eğen kişilik özelliklerine sahip olabilecekleri ifade edilebilir (Senemoğlu, 2006; Gordon, 1999; Yavuzer, 1993). Ayrıca bu bölgelerden gelen çocukların aileleri çoğunlukla işsiz olduğu için çok küçük yaşlarda sokakta çalışmak zorunda kalmakta ve çözemedikleri bir çok problemle karşılaşmaları nedeniyle geleceğe ilişkin umutları erken tükenmektedir. Aybek ve Çelik (2007)'in Adana bölgesinde sokakta çalışan çocuklar ile yaptıkları nitel bir çalışmada görüştüğü çocukların büyük bir kısmının Doğu illerinden geldikleri, ayrıca bu çocukların geleceğe dair hedeflerinin olmadığı, geleceğe dair beklenti düzeylerinin düşük, kaderci, boyun eğici ve umutsuz oldukları saptanmıştır.

Çalışmada gözlenen bir diğer sonuç ergenlerin yaşlarına göre umutsuzluk düzeylerinin farklılaşmasıdır. Sonuçlardan yaşları 17 olan ergenlerin umutsuzluk düzeylerinin yaşları 15 ve 16 olan ergenlere göre daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Ülkemizde bu durum eğitim sistemi açısından değerlendirildiğinde öğrencilerin, eğitim-öğretim yaşantılarının büyük bir bölümünün sınavlarla geçmesi ve ergenlerin özellikle lise eğitimlerinin son yıllarında meslek belirleme sorumluluğunu almanın getirdiği bir yük ile açıklanabilir. Daha çok yüksek öğrenim beklentisi olmayan ve bir an önce bir işe yerleşmek isteyen alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerde yaşın ilerlemesiyle birlikte gelecek kaygısının yoğun yaşanması ve umutsuzluk düzeylerinin artması söz konusu olmuş olabilir. Öngen (2006) yapmış olduğu çalışmada yaşları farklı olan öğrencilerin kaygı ve kaygı ile başa çıkma becerilerini incelemiş ve yaşları büyük olan öğrencilerin diğer yaşları küçük öğrencilere göre daha fazla durumluk kaygı

yaşadıklarını saptamıştır. Ayrıca ailelerin sosyo-ekonomik düzeyleri farklılaştıkça ebeveynlerin çocuklarından beklentilerinin nitelikleri değişmekte buna bağlı olarak çocukların kişilik özellikleri (umutsuzluk, kaygı, düşük benlik saygısı gibi) ve geleceğe dair beklentileri değişmektedir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerden gelen çocuklarda bu özelliklerin daha baskın olduğu belirtilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1990, Kaya, Güneş, Kaya, & Pehlivan, 2004).

Çalışmanın diğer bir sonucu ise ailedeki birey sayısı arttıkça ergenlerin umutsuzluk düzeylerinin de artmasıdır. Ailedeki birey sayısının fazla ve sosyo-ekonomik düzeyin düşük olması, ebeveynlerin çocuklarının iyi yetişmesi için sunacağı maddi ve manevi imkanların niteliğini, sunacağı eğitim olanaklarını ve miktarını düşürmekle birlikte ergenin yaşadığı ailede birey sayısının çok olması bu imkanlardan yararlanma olasılığını azaltmakta, ergenin anti-sosyal davranışlar ve umutsuzluk yaşamasına neden olabilmektedir (Tezcan, 1996).

Bu çalışmada elde edilen son bulgu ise umutsuzluk ve boyun eğici davranışlar arasında .01 düzeyinde anlamlı fakat düşük bir korelasyonun bulunmasıdır. Literatür irdelendiğinde umutsuzluğun olumsuz birçok değişkenle ilişkili olduğu belirtilmektedir. Umutsuzluk, üzüntü, kötümserlik ve yalnızlık, depresyon hissi ile karakterize duygusal çökkünlük halidir. Kaygı ve umutsuzluk durumunun şiddetli ve uzun süreli olması kişiye acı verir, çaresizlik yaratır, bağımlı hale getirir, yaşam kalitesini düşürür, sosyal yaşantıları bozar ve iş gücü kaybına neden olur (Çuhadaroğlu, 1993; Ceyhun, 1993). Sonuçta umutsuzluk ve boyun eğici davranışlar arasında düşük bir ilişkinin çıkması umutsuzluğun daha çok sosyo-demografik değişkenlerle ilgili olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Bu nedenle ortaya çıkan umutsuzluğun giderilmesinde yoksul ailelere sağlanacak ekonomik ve sosyal desteklerin (iş edindirme, aile planlaması hakkında bilgilendirme, ana-baba eğitimi, cinsiyet ayrımcılığını giderme, çocukların okula gönderilmesini sağlama, toplum merkezlerinin artırılması vb.) daha çok katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmalarda boyun eğici davranışların gelişiminde, aile içinde şiddet öyküsü ve kişilik özelliklerinin etkili olabileceği bildirilmektedir. Var olan süregelen şiddetin bireyin özdeşim süreçlerini etkilediği, bireyin duygularını dışa vurma ve kendini ifade edebilme becerisini olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir. Bu araştırma sonuçları daha sonra ergenlerdeki boyun eğici davranışlarla ilgili olarak yapılacak çalışmalarda aile içi dinamiklerin ve anne-baba tutumlarının incelenmesinin önemine işaret etmektedir. Çaresizlik

Tümkiye, S., Aybek, B., Çelik, M. (2010). Yoksul ailelerden gelen ergenlerde psiko-sosyal bir olgu olarak umutsuzluk ve boyun eğici davranışların incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

boyun eğici davranışların gelişimine olanak verildikçe, aile içi kriz büyümekte ve boyun eğiciliği pekiştirmektedir(Allan & Gilbert, 2002; O'Connor, Berry, Weiss, & Gilbert, 2002).

Bu çalışmada anlamlı olmamakla birlikte, aile geliri ve anne-babanın öğrenim düzeyi düşük olan ergenlerin boyun eğici davranış puanları daha yüksek çıkmıştır. Benzer araştırmalar, annenin eğitim düzeyiyle boyun eğici davranış geliştirme arasındaki ilişkide anne tutumlarına ve özdeşim süreçlerinde annenin rolünün önemine dikkat çekmektedir. Bu sonuç annenin eğitim düzeyi düştükçe aile içinde babanın temsil ettiği otoriteye karşı çıkmamanın azalması, kabullenme ve onaylama eğilimi ile bir özdeşim ve rol modeli nesnesi olarak boyun eğici davranış geliştirme arasında bir ilişki kurulabileceğini göstermektedir.

Boyun eğici davranışların yaygınlık kazanması bireyin kişilik gelişimini olumsuz yönde etkileme yanında, toplumsal yaşamın temel sorunlarını sağlıklı biçimde çözmeye yönelik tutum ve beceri geliştirmesini engelleyecek, toplum lideri olma gücünü ortadan kaldıracak, şiddeti onaylayan ve üreten bir kimlik geliştirme olasılığını artıracaktır(Kaya, 2001; Tolan, İsen, & Batmaz, 1985). Bu nedenle ergenlerde boyun eğici davranışları saptama, önleme ve yarattığı olumsuz sonuçları gidermenin yanında, bu durumu besleyen sosyal ve ekonomik kaynakların da ortadan kaldırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- Aber, J. L., Brown, J. L., & Jones, S. M. (2003). Developmental trajectories toward violence in middle childhood: Course, demographic differences and response to school-based intervention, *Developmental Psychology*, 39, 324-348.
- Allan, S., & Gilbert, P. (2002). Anger and anger expression in relation to perceptions of social rank, entrapment and depressive symptoms. *Personal Individual Differences*, 32, 551-565.
- Atar, B., Guerra, N., & Tolan, P. (1994). Neighborhood disadvantage, stressful life events and adjustment in urban elementary-school children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 23, 391-400.
- Aybek, B., & Çelik, M. (2005). Adana ilinde sokakta çalışan çocukların bazı demografik özellikleri açısından incelenmesine yönelik bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 16(1), 95-116.
- Bacanlı, H. (1997). *Sosyal ilişkilerde benlik kendini ayarlamının psikolojisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eğitim Dizisi, 14, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ceyhun, B. (1993). Depresyonun ölçülmesi: *Depresyon Monografileri Serisi 5*, Ankara, Hekimler Yayın Birliği, 205-241.

Tümekaya, S., Aybek, B. Çelik, M. (2010). Yoksul ailelerden gelen ergenlerde psiko-sosyal bir olgu olarak umutsuzluk ve boyun eğici davranışların incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

- Compas, B. E., Malcarne, V. L., & Fondacaro, K.M. (1998). Coping with stressful events in older children and young adolescents. *Journal of Consulting Clinical Psychology*, 56, 405-411.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1996). Children's treatment by Peers: Victims of relational and over aggression. *Development and Psychopathology*, 8, 367-380.
- Çuhadaroğlu, F. (1993). Adolesanlarda depresyon ve anksiyetenin birlikte görülmesi: Gözden geçirme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 4(3), 183-188.
- Drewnowski, J. (1977). Poverty: It's meaning and measurement. *Development and Change*, 8(2), 183-208.
- Durak, A. (1994). Beck umutsuzluk ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31). 1-11.
- Egan, S. K., & Perry, D. G. (1998). Does low self-regard invite victimization? *Developmental Psychology*, 34, 299-309.
- Elmacı, F., & Karaman, M. G. (2007). Ergenlerin boyun eğici davranışları ile akılcı olmayan inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi. IV Ulusal Aile ve Evlilik Terapileri Kongresi, Poster Bildiri, İstanbul.
- Gilbert, P., Allen, S., & Trent, D. R. (1995). Involuntary subordination or dependency as key dimensions of depressive vulnerability. *Journal of Clinical Psychology*, 51, 740-752.
- Gordon, T. (1999). *Etkili anababa eğitimi: Aile iletişim dili*. (Çev: Emel Aksay). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Hanish, L. D., & Guerra, N. G. (2000). Predictors of peer victimization among urban youth. *Social Development*. 9, 521-543.
- Hoffmann, S. G., Heinrichs, N., & Moscovitch, D. A. (2004). The nature and expression of social phobia: Toward a new classification. *Clinical Psychology Review*, 24, 769-797.
- Hoglund, W.L., & Leadbeater, B.J. (2004). The effects of family, school and classroom ecologies on changes in children's social competence and emotional and behavioral problems during first grade. *Developmental Psychology*. 40, 533-544.
- <http://www.wsws.org/tr/2005/turk-j17.shtml>. 12.11.2007 tarihinde alınmıştır.
- Hugh, S., Judith, P. S., & Priscilla, Q. (2006). Predictors of college student suicidal ideation gender differences. *College Student Journal*, 40(1), 109-117.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan aile kültürü*. (3. Basım). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kashani, J.H., Stoys, M.S., Dandoy, A.C., Viadya, A.F., & Reid, J.C. (1991). Correlates of hopelessness in psychiatrically hospitalized children. *Comprehensive Psychiatry*, 32(4), 330-337.
- Kaya, B. (2001). Cezaevi olayları ve hekim tutumları. *Sağlık Toplum Siyaset*, 6, 56-61.
- Kaya, M., Güneş, G., Kaya, B., & Pehlivan, E. (2004). Tıp fakültesi öğrencilerinde boyuneğici davranışlar ve şiddet ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 5, 5-10.
- Kellam, S.G., Ling, X., Merisca, R., Brown, C. H., & Lalongo, N. (1998). The effect of the level of aggression in the first grade classroom on the course and malleability of

Tümekaya, S., Aybek, B., Çelik, M. (2010). Yoksul ailelerden gelen ergenlerde psiko-sosyal bir olgu olarak umutsuzluk ve boyun eğici davranışların incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

- aggressive behavior into middle school. *Development and Psychopathology*, 10(2), 165-185.
- Kochenderfer, B. J. & Ladd, G.W. (1997). Victimized children's responses to Peers' aggression: Behaviors associated with reduced versus continued victimization. *Development and Psychopathology*. 9, 59-73.
- Leadbeater, B., Hoglund, W., & Woods, T. (2003). Changing contexts? The effects of a primary prevention program on classroom levels of peer relational and physical victimization. *Journal of Community Psychology*, 31, 397-418.
- O'Connor, E. L., Berry, W. J., Weiss, J., & Gilbert, P. (2002). Guilt, fear, submission and empathy in depression. *Journal of Affective Disorders*. 71, 19-27.
- Paquette, J.A., & Onderwood, M.K. (1999). Gender differences in young adolescents' experiences of peer victimization: Social and physical aggression. *Merrill-Palmer Quarterly*, 45, 242-266.
- Schwartz, D., McFadyee-Ketchum, S., Dodge, K., Pettit, G., & Bates, J. (199). Early behavior problems as a predictor of later peer group victimization: Moderators and mediators in the pathways of social risk. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27, 191-201.
- Seber, G. (1991). *Beck umutsuzluk ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği üzerine bir çalışma*. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Eskişehir : Anadolu Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Gönül Yayıncılık Ltd. Şti.
- Savaşır, I., & Şahin, N.H. (1997). *Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Tezcan, M. (1996). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Feryal Matbaacılık.
- Tolan, B., İsen, G., & Batmaz, V. (1985). *Ben ve toplum: Sosyal psikoloji-I*. Ankara: Teori Yayınları.
- Tümekaya, S., Aybek, B., & Çelik, M. (2007). KPSS'ye girecek öğretmen adaylarındaki umutsuzluk ve durumluk-sürekli kaygı düzeylerini yordayıcı değişkenlerin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 7(2), 953-974.
- Türküm, S. A. (2005). Do optimism, social network richness and submissive behaviors predict well-being? Study with a Turkish sample. *Social Behavior and Personality*, 33(6), 619-628.
- Ullman, S. E., & Brecklin, L. R. (2002). Sexual assault history and suicidal behavior in national sample of women. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 32, 117-130.
- World Bank (1990). *World development report*.
- Yavuzer, H. (1993). *Çocuk psikolojisi*. (7. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.